

SABOL, Ján – BÓNOVÁ, Iveta – SOKOLOVÁ,
Miloslava: *KULTÚRA HOVORENÉHO PREJAVU*.
Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická
fakulta 2006. 254 s.

Vysokoškolská učebnica trojice fundovaných univerzitných pedagógov Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity sa usiluje napomôcť formovaniu a zdokonaľovaniu zvukovej kultúry reči. Autori vychádzajú zo skúsenosti, že hlbšie poznanie môže zvýšiť jazykovú kultúru všeobecne. V knihe sa teoreticky zachytávajú a vysvetľujú niektoré zákonitosti zvukovej stavby dnešnej spisovnej slovenčiny najmä vo verejných prejavoch. Pomocou súboru cvičení a úloh sa upevňujú ortoepické, ortofónické a modulačné návyky, ktoré sú jasným predpokladom efektívnej komunikácie. Niektoré citlivé otázky slovenskej výslovnosti sú interpretované novým spôsobom na základe najnovších výskumov a pozorovaní.

V teoretickej úvodnej kapitole sa sústreďuje pozornosť na jazyk ako kultúrnu hodnotu. Jazyk slúži na výmenu informácií a komunikáciu a aby splňal túto svoju základnú funkciu je potrebné adekvátne uplatňovanie jazykových prostriedkov. Na interdisciplinárnom pozadí sú stanovené niektoré postuláty na pozorovanie jazyka ako hodnoty a niektoré znaky, ktoré spôsobujú pritlmovanie hodnoty v komunikácii (napr. konverzácia, v ktorej chýba denotát, v ktorej sa rozrieduje významová informácia alebo v ktorej sa sťažuje prenos informácie deformovaním normy a pod.).

J. Sabol poukazuje na paradox, že chyby a nepresnosti v písomnej komunikácii sa oveľa častejšie hodnotia prísnejšie ako chyby vo výslovnosti napriek tomu, že hovorený jazyk používame na komunikáciu neporovnateľne častejšie ako písané slovo. Ak má reč uspokojivo splňať svoju základnú komunikačnú funkciu, musí v najvyššej miere rešpektovať vnútorné zvukové zákonitosti jazyka, jeho normu. Uspokojujúci komunikát vo zvukovej rovine zaručuje súhra ortofónických a ortoepických pravidiel. Podobne niektoré zložky modulácie (dĺžka slabík) ovplyvňujú významovú výstavbu textu, iné sa dajú využiť na estetické ciele (prozodické javy so štylizujúcou funkciou). Autor odporúča metodicky správny nácvik správnej výslovnosti od orto-fónie k ortoepii a modulácii.

Jazyková komunikácia sa dá zjednodušene opísať schémou zloženou z troch činiteľov: expedienta, jazykového kódu a percipienta. V rámci základnej komunikačnej schémy dorozumievacieho procesu sa v doterajšom lingvistickom výskume venovala pozornosť hlavne druhému činiteľovi zúčastneného tohto procesu – komunikátu. Aby sa ďalšie vedecké bádanie vyhlo jednostrannému pohľadu je potrebné vnímať proces komunikácie komplexne a informácie o strednom člene komunikačného aktu nezovšeobecňovať na celý komunikačný oblúk. Rovnako je nevyhnutné „rehabilitovať“ percipienta ako rovnocennú a nezastupiteľnú zložku jazykovej komunikácie.

V praktickej explanačno-deskriptívnej časti knihy sa zrozumiteľne a zároveň vedecky presne vysvetľuje fonologický systém slovenčiny a jeho zákonitosti, pozornosť sa venuje aj frekvenčným, kombinačným a funkčným vlastnostiam jednotlivých hlások. Opisuje sa výslovnosť jednotlivých samohlások, spoluhlások, dvojhlások a kombinácií hlások, vysvetľuje sa princíp neutralizácie kvantity a znelostnej asimilácie v slovenčine. Zároveň sa upozorňuje na najčastejšie chyby vo výslovnosti, pričom úlohy a cvičenia sú zamerané práve na odstránenie týchto chýb a precvičenie správnej výslovnosti.

Netradičný a moderný je pohľad na samohlásku *ä*, ktorá je v tejto knihe na rozdiel od *Pravidiel slovenskej výslovnosti* (KRÁL, 1996) vysvetľovaná a vnímaná ako príznaková a jej preferovanie vo výslovnosti neodráža živú jazykovú skutočnosť. Realizáciu tejto príznakovej samohlásky v spisovnej výslovnosti nemožno podľa J. Sabola ani vynucovať, ani predpisovať. Pripúšťa sa, že pri slávnostných prejavoch môže dodať prednesu istý pátos, ale na druhej strane už v súčasnosti nejde o bezpríznakový prvok.

Problémovo sa pristupuje aj k výslovnosti hlásky *v* na konci slabiky, napr. v tvaroch slov *červ*, *rezerv*, *konzerv*, v ktorých PSV pripúšťa výslovnosť labiodentálneho [v] aj neslabičného [ɥ]. Argumentáciou podložené tvrdenie vyúsťuje v učebnici do odporúčania, že sa v týchto tvaroch treba usilovať o výslovnosť s obojperným [ɥ], hoci je to artikulačne ťažšie.

V ďalšej časti učebnice sú v prehľadnej tabuľke zhrnuté znaky slovenskej transkripcie pre suprasegmentálne a segmentálne javy, ako aj znaky slovenskej fonetickej transkripcie. Pozornosť sa zameriava na vysvetlenie časovej, silovej a tónovej modulácie hlasu a ich vzájomnej súčinnosti. Vysvetlenia sú doplnené prehľadnými grafmi a porovnaniami výskytu jednotlivých suprasegmentálnych javov v závislosti od použitého štýlu či iných relevantných faktorov.

V závere učebnice sa nachádza 31 rozhlasových jazykových okienok I. Bónovej, na ktorých sa dá dobre precvičovať správna výslovnosť a suprasegmentálne javy s gramatizujúcou funkciou a zároveň sa z nich dajú čerpať aj zaujímavé postrehy a praktické rady pre poučených používateľov slovenčiny.

Knihou je doplnená kľúčom k vybraným cvičeniam, výberovou bibliografiou, vecným a menným registrom.

Publikácia spĺňa z vedeckého aj z pedagogického hľadiska všetky požiadavky na kvalitné, prakticky využiteľné a aktuálne dielo. Táto vysokoškolská učebnica venovaná kultúre reči má svoje miesto všade tam, kde je záujem o cieľavedomé zdokonaľovanie jazykového prejavu – na hodinách jazykovej kultúry a rétoriky, pri výučbe slovenského jazyka na všetkých typoch škôl, vynikajúco ju môžu využiť aj profesionáli pracujúci s hovoreným slovom, aj široká verejnosť.

Agáta Karčová